
Передмова

Андрій НАГАЧЕВСЬКИЙ,
Марія МАЄРЧИК

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ В КАНАДІ

Andriy Nahachewsky, Maria Mayerchuk. The Characteristics of Ukrainian Folklore Studies in Canada.

Канадсько-українська фольклористика (канадіана в контексті української фольклористики) є добре розвинутою дисципліною, однак, мабуть, ще мало відомою в Україні. Правдоподібно, канадська школа фольклористів-україністів є лідером серед інших дослідницьких українських осередків з вивчення фольклору поза Батьківщиною.

На поч. ХХІ ст. більш ніж третина із 58 700 000 українців на земній кулі живуть поза межами української держави (див. Pawliczko 1994, 9-10). В Російській Федерації налічується 4-8 млн. громадян українського походження, в Сполучених Штатах Америки 730 000 – 1 300 000, Бразилії 350 тис., Аргентині 220 тис., в Австралії 30 тис., – у всіх цих та багатьох інших країнах упродовж десятиліть збираються, записуються і публікуються українські фольклорні тексти. В Польщі (250-500 тис.) і особливо в Словаччині (прибл. 150 тис.) вивчення українського фольклору є активною і розвинутою дисципліною почасти тому, що там українське населення є автохтонним. В Канаді ж є 963 310 – 1 000 000 (діаспорне¹, тут зібрано багатотисячну колекцію фольклорних текстів, є сотні публікацій з українського фольклору та етнографії.

Українсько-канадська фольклористика (україніана в контексті канадської фольклористики) також особлива. Відомо, що Канада багатокультур-

на країна, населена і автохтонними жителями, але надто переселенцями з цілого світу та їх нащадками. Європейці стали приїжджати в Канаду в ХVІ ст. Українська ж імміграція офіційно посталла в 1891 р., в час великого припливу європейських переселенців. На базі імміграції цього періоду, а також міжвоєнного періоду, і, меншою мірою, імміграції після 1945 р. (а потім прилучилася і четверта хвиля імміграції після розпаду Радянського Союзу), в Канаді утворилася потужна українська громада, тут живуть тепер понад мільйон українців та людей частково українського походження. Згідно з переписом населення 1996 р. 331 680 людей зголосили виключно українське походження, а 694 790 – частково українське походження (Kordan 2000: 22, 24). В Канаді живе приблизно 8 млн. канадійців британського походження, стільки ж французького, німецького – 2 млн., аборигенів – 5 млн. та багато інших. Очевидно, всі культурні групи мають свій фольклор і традиційні компоненти культури – автохтонні, привезені, гібридні та новостворені.

Якщо говорити про дослідження фольклору (загалом не тільки українського), то ці наукові дисципліни в Канаді мають коротшу історію, ніж в Україні, та відрізняються характером (див. Carpenter 1979). Наукова робота в цих галузях розпочалася при університетах тільки-но в 1960-х рр. У Канаді є п'ять освітньо-наукових програм з фольклору:

1) при Меморіальному Університеті Ньюфаундленду (Memorial University of Newfoundland) працює приблизно десять професорів, є бакалаврат, магістерська та докторська програми (<http://www.mun.ca/folklore/about/>);

2) при Університеті Лавал (Université Laval) у провінції Квебек вивчається північноамериканський франкомовний фольклор, є близько десяти професорів, бакалаврат, магістерська та докторська програми (<http://www.celat.ulaval.ca/index.php>);

3) в Лаврентійському Університеті в Садбурі (Laurentian University, Sudbury), провінція Онтаріо, викладається франкомовний фольклор Онтаріо, працює один професор, є бакалаврат (<http://www.usudbury.ca/FR/departements/folklore/folklore.html>);

4) в Університеті Кейп Бретон, провінція Нова Шотландія (Cape Breton University, Nova Scotia), вивчається культура Кейп Бретона, є три професори, бакалаврат (<http://culture.cbu.ca/folklore/index.html>);

¹ Діаспора – проживання іноетнічної групи людей, котрі свідомі зв'язку з полишеною батьківщиною.

5) при Університеті Альберти в місті Едмонтон (University of Alberta, Edmonton) викладається український фольклор, працює два професори, є бакалаврат, магістерська, докторська та пост-докторантська програми (<http://www.ukrfolk.ca>).

Велика французька фольклористика в Канаді зі своєю базою в дев'ятимільйонній провінції Квебеку має значну підтримку провінційного та державного уряду. В структурі канадської Академії дослідження традиційної культури потрапляють і в інші рубрики — антропологію, “вивчення корінних народів”, “дослідження аборигенів” (native studies, aboriginal studies). Сюди також надходять поважні урядові субсидії з історичним прецедентом. Окрім згаданих в Канаді нема жодного наукового центру, ані університетської програми з вивчення етнічного фольклору окремої групи, за винятком українців². Немає, напр., німецької, польської, китайської, італійської ані англійської програми.

Вперше університетський курс з українського фольклору в Канаді був розроблений і прочитаний в 1976 р. доктором Робертом Богданом Климашем (Robert Bogdan Klymasz) в Колегії Святого Андрея Університету Манітоби (St. Andrew's College, University of Manitoba)³. Богдан Медвідський (Bohdan Medwidsky) розпочав свої виклади цього предмету в 1977 при Університеті Альберти.

Університет Манітоби продовжує працю в цій галузі у формі окремих університетських лекцій, дослідницьких проєктів та видань. Найбільш активним в цій сфері є Центр українсько-канадських студій (Centre for Ukrainian Canadian Studies, http://umanitoba.ca/faculties/arts/departments/ukrainian_canadian_studies/), створений при Колегії Святого Андрея. При Університеті Саскачевану (University of Saskatchewan), в м. Саскатун, пра-

² Поняття “етнічності” та етнічної групи досить контроверсійне. Якщо прийняти просте визначення “культурна меншість”, то всі канадці можуть бути етнічними групами (найбільша група, англійці, не становлять і ніколи не становили більше 50% населення). Проте, канадці англійського та французького походження, дві домінуючі групи у певних вимірах (офіційний статус культур-засновників, офіційні мови тощо), уникають терміну “етнічна група” щодо себе. Тому поняття етнічності виразно пов'язане з соціальним статусом і носить відтінки нижчої культури. Аборигенні культурні групи також звичайно уникають щодо себе використовувати той термін.

³ Перший електронний курс, підготовлений Р.Климашем в 2003 http://www.umanitoba.ca/centres/ukrainian_canadian/courses/free/folklore/index.html.

цює Центр Дослідження Української Спащини (Prairie Centre for Ukrainian Heritage, <http://www.stmcollege.ca/pcuh/>). При Університеті Альберти, як згадувалося, діє університетська програма українського фольклору, тут організовано Центр українського та канадського фольклору ім. Петра та Дорис Кулів (Peter and Doris Kule Centre for Ukrainian and Canadian Folklore) (Nahachewsky 2009, Kononenko 2009), є свої дослідницькі, видавничі мандати, стипендії, громадські проєкти. При цьому центрі діє Архів українського фольклору ім. Богдана Медвідського. Саме при сприянні цього Центру українського та канадського фольклору ім. Петра та Дорис Кулів готується спецвипуск “Народознавчих зошитів”, який читач тримає в руках.

В Канаді знаходяться й різні громадські або державні установи, котрі час від часу активно цікавляться побутовою культурою українців Канади. У Вінніпезі, наприклад, Осередок української культури та освіти (Ukrainian Cultural and Educational Centre, <http://www.oseredok.org>) провадить велику архівну, бібліотечну, музейну, культурну та освітню роботу. Музей “Село української культурної спадщини” (Ukrainian Cultural Heritage Village, <http://tapor.ualberta.ca/heritagevillage/>) в Альберті зберігає значні музейні колекції, звукові та документальні бази даних. Український Музей Канади у Саскатуні (Ukrainian Museum of Canada, <http://www.umc.sk.ca/>) зі своїми філіями в різних містах зібрав великі колекції. Державний Музей цивілізації (Museum of Civilization) біля канадської столиці Оттави в м. Гал, Квебек (Hull, Quebec) зберігає україніану у своїх сховищах, виставляє в експозиціях, оприлюднює в публікаціях (Klymasz 1972; <http://www.civilization.ca/cmce/exhibitions/hist/phase2/mod6e.shtml>). В Торонто заслуговує увагу Українсько-канадський дослідно-документальний центр (Ukrainian Canadian Research and Documentation Centre, <http://www.ucrdc.org/>). Десятки інших архівів та музеїв діють у численних містах та містечках по цілій Канаді (див., наприклад, <http://basilianmuseum.org>, <http://www.ucama.ca>, Holoborodko 2004). Є чимало громадських та приватних колекцій та знавців-любителів.

Нарис історії українсько-канадської фольклористики. Хронологія основних подій в українській

фольклористиці в Канаді описана коротко Богданом Климашем (Klymasz 1964, 1-5; Klymasz 2003, ч. 2) та докладніше Богданом Медвідським (Медвідським 1991а, Медвідським 1998, 58-75; Medwidzky 2002). Б.Климаш склав бібліографію джерел українського фольклору в Канаді в 1969 р., де включено 463 позиції. Карол Карпентер (Carole Carpenter) описує кілька українських одиниць в загальній історії канадської фольклористики (Carpenter 1979, 324-367, а особливо 328, 359).

⁴ Напр. ХІХ і протягом пер. пол. ХХ ст. в Канаді не було професійних фольклористів, які б проводили польові дослідження серед українських поселенців. Однак це не означає, що українська народна культура залишалася поза увагою наукової та популярної літератури в Канаді та Україні.

В Україні друковані матеріали про побут перших українських переселенців до Канади почали з'являтися ще у ХІХ ст. В журналі "Киевская старина" за 1899 р. невідомий дописувач опублікував репортаж про канадських українців (за його терміном "русинів"). Для фольклористів і етнографів мабуть найцікавішими частинами статті є згадки про ступінь збереженості родинних і календарних обрядів та побутових звичаїв, а також про взаємини переселенців із своїми новими сусідами ("Канадські русини" 1899).

Із давніших видань українсько-канадського фольклору в Україні треба відзначити також статтю В.Гнатюка "Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності", в якій автор між пісенними новотворами про еміграцію до Сполучених Штатів Америки і до Бразилії подає також вісім пісень про Канаду (Гнатюк 1902-1903). Шість із наведених текстів В.Гнатюк передрукував з американської газети "Свобода", один із західноукраїнської "Руської Ради", а ще один із листа з Канади.

В Канаді деякі згадки про українські звичаї та правила поведінки потрапляли до ранніх звітів державних урядовців, де описувалися поїздки по українських поселеннях у прерійних провінціях (Кауе

1964). Такі описи передають багато контекстуальної та прямої інформації про побут українських "піонерів", як їх називали. Листування переселенців через океан також мають певну етнологічну вартість (див., напр., Сич 1991).

Українські поселенці, носії фольклорних традицій, не тільки зберігали та передавали привезені з материка звичаї, дехто навіть записував їх. Прикладом цього може бути видання збірки "Пісні про Канаду та Австрію", що була підготовлена Т.Федиком та вийшла шістьма накладами (останній – під назвою "Пісні іммігрантів про Старий і Новий Край (Пісні про Канаду і Австрію)" (1911-1927). Шосте видання збірника містить тридцять "пісень", підписаних Т.Федиком та іншими. Збірка Т.Федика оцінюється рядом літературознавців та критиків як "примітивна поезія". Але насправді ж тут маємо щось зовсім інше. Беручи до уваги наявність коломийкової строфічної структури, типові для іммігрантських народних пісень мотиви, а також варіативність, можна твердити, що йдеться не про художній літературний текст, ані про фольклорні мотиви в літературі, а про типове фольклорне явище – фольклорний текст⁵.

Робилися також окремі спроби перекласти українські тексти на англійську мову. Прикладом цього може бути збірка перекладів, опублікованих Флоренс Рендел Лайвсей (Florence Randal Livesay) в 1916 під назвою "Пісні України" (Songs of Ukraina) (див., також, Loeb 1981). Тут надруковано язичницькі пісні, пісні весільного циклу, історичні, козацькі, розбійницькі, чумацькі пісні, ритми, поеми Федьковича та український національний гімн.

Українсько-канадських фольклорних студій як наукової дисципліни не було до 1950-х рр. Піонером у цій галузі стала музикознавець Тетяна Кошиць (Tetiana Koshetz), дружина знаного диригента і композитора Олександра Кошиця, що після Першої світової війни виїхав з України на Захід. Після смерті чоловіка Тетяна Кошиць працювала в Осередку Української Культури та Освіти у

⁴ Ця частина тексту написана зі значним використанням дослідження професора Богдана Медвідського (Медвідський 1998). Фрагмент не залапковано, оскільки у текст внесено редакційні зміни. Всі внесені зміни узгоджені з професором Богданом Медвідським. Автори вдячні професору Медвідському за співпрацю і дозвіл скористатися фрагментами дослідження.

⁵ Дивіться, напр., пісню у збірці Т.Федика під назвою "В Вінніпегу доріженька...". Варіанти та подібні мотиви зафіксовані у збірках В.Гнатюка (Гнатюк 1902-1903, 54-55), Я. Рудницького (Рудницький 1956, 65), Р.Климаша (Klymasz 1970, 31-32) та двічі у книзі С.Грици (Грица 1975, 450-451).

Вінніпегу. Збирання народних пісень було частиною професійних завдань Т.Кошиць. Вона залишила по собі архів, в якому зібрано приблизно 200 пісень різних жанрів з музичною розшифрованою (див. Klymasz 1969, 2-3, 52). Серед записів Т.Кошиць маємо кілька зразків, виданих Я.Рудницьким.

Володимир Плав'юк (Volodymyr Plaviuk) виступив як ранній збирач малих форм фольклору, паремій. Він багато подорожував по Канаді в робочих справах і часто зустрічався з українцями на вічах і зборах. На тих зустрічах він при нагоді записував прислів'я. У 1946 р. В.Плав'юк випустив книжку, де зібрано 6200 паремій з поясненнями. Кожне прислів'я, подане у праці, В.Плав'юк пояснив, подібно, як це робив Іван Франко. В.Плав'юк продовжував збирацьку працю, другий том приповідок був зредагований Богданом Медвідським та Олександром Макаром і опублікований аж 35 років по смерті збирача (Плав'юк 1996).

Слід згадати двох інших відомих науковців, які спричинилися до розвитку української фольклористики в Канаді, працюючи у ділянці материкової народної культури. Це Степан Килимник (Stepan Kulympuk), який видав п'ять томів українських календарних звичаїв (Килимник 1955-1963), та Митрополит Іларіон, який видав відому працю під назвою "Дохристиянські вірування українського народу" (Іларіон 1965).

Філолог Ярослав Рудницький (Jaroslav Rudnyuk) передусім відомий як доволітній завідуючий факультету славістики при Манітобському університеті (Department of Slavic Studies, University of Manitoba), також присвятив чимало часу збиранню фольклорних текстів переважно у західній частині Канади. Ці тексти він опублікував у трьох томах під назвою "Матеріали до українсько-канадійського фольклору й діалектології"⁶.

Рудницький поділяє тексти на дві основні групи: традиційний "старокраєвий фольклор" та український фольклор, адаптований чи створений у Канаді. Крім цих двох категорій фольклорна концепція Я.Рудницького також включає змішаний чи гібридний фольклор (Рудницький 1962).

⁶ Перший, другий і четвертий томи серії (1956, 1958, 1962-1963) вміщують українські тексти, а третій том складається з вибраних англійських перекладів під назвою "Ukrainian-Canadian Folklore: Texts in English Translation" (1960).

Найбільші заслуги в розвитку української фольклористики в Канаді має Роберт Богдан Климаш (Robert Bogdan Klymasz). Він є автором низки монографій, численних статей, рецензій та бібліографічних покажчиків (Klymasz 1972, 1973, 1975b, 1982, 1985, 1987, 1989, 1992a та ін.). Він довгими роками працював куратором Східно-європейської програми в Канадському осередку вивчення народної культури при Канадському музеї цивілізації в Оттаві (East European Program in the Canadian Centre for Folk Culture Studies at the Canadian Museum of Civilization). В докторській дисертації "Український фольклор в Канаді: іммігрантська традиція в процесі трансформації" (Ukrainian Folklore in Canada: An Immigrant Complex in Transition) Р.Климаш вивчає динаміку українського фольклору в Канаді, вчений висвітлює питання, які ставив його університетський керівник Річард Дорсон (Richard Dorson) у зв'язку з фольклором переселенців у США: "Що діється з успадкованими традиціями європейських і азіатських народів після того, коли вони переселяються в Сполучені Штати і коли вони вивчають нові мови та нові звичаї? Скільки старого фольклору зберігається й передається дітям? Які взірці зникають, які втручання з'являються, які бувають протиріччя між віруванням Старого краю та американським фізичним ландшафтом?" (Klymasz 1970 [1980], 1).

Під час написання дисертації Р.Климаш провадив польову роботу тільки в степових провінціях Канади. В перших трьох розділах праці подається опис загального побуту українських канадців та приклади найбільш консервативного шару усних переказів. У наступних трьох розділах Климаш розглядає ті явища фольклорного корпусу, які виживають, і ті, що зникають в нових умовах. Так, напр., затрималися повір'я про вроки, чари й заклинання, а зникли перекази про мавок і подібні міфологічні істоти. На місці давніх анекдотів приходить гумор макаронічного мовлення. Нарешті, із зникненням української мови забувається й більшість обрядових і необрядових пісень. В останніх трьох розділах Р.Климаш розглядає перебудову українського фольклорного корпусу у процесі пристосування до вимог нового світу. Замість усних жанрів зростає питома вага інструментальної музики, особливо танцювальної. На фестивалях, крім танців у народних костюмах, з'являються виставки творів народного мистецтва, презентації традиційної кулінарії. У фестивалях і

весіллях беруть участь і сусіди-неукраїнці. Тут вже не може бути мови про емігрантський чи іммігрантський фольклор, а радше про народну творчість однієї з багатьох етнічних груп, з яких складається населення Канади⁴.

Ще одна провідна постать в українській фольклористиці Канади — **Богдан Медвідський** (Bohdan Medwidsky). Стартувавши з мовознавства, він перейшов у фольклористику в 1970-х рр. і видав ряд статей та матеріалів з українського фольклору в Україні та особливо в Канаді. Його робота зосереджена на історії фольклористики, народній прозі, пареміографії тощо (Медвідський 1991a, 1991b, Плав'юк 1996, Medwidsky 1988, 2000, 2002). Він надзвичайний організатор і заслуговує визнання за створення програми українського фольклору в Університеті Альберти, за підтримку музею “Село української культурної спадщини” та за інші численні важливі звершення.

Андрій Нагачевський, студент Б.Медвідського, отримав перший докторат зі спеціалізацією “український фольклор” в Канаді в 1991р. Він із того часу займає професорську посаду, “катедру”, як говорять в Канаді, *Української культури та етнографії ім. Гуцуляків* при Університеті Альберти (Медвідський 1998, 75-78) і керує *Центром українського та канадського фольклору ім. Петра та Дорис Кулів*. В тій ролі А.Нагачевський організовує різні збірничі, дослідницькі, видавничі та громадські проекти з канадського українського фольклору. Його магістерська робота, докторська дисертація та ряд статей присвячені українському танцю в Канаді (Нагачевський 2001 [1985], Nahachewsky 1991, 1995, 2005a, 2008). Інші публікації відносяться до матеріальної культури тощо (Nahachewsky 1985, 1998, 2005b).

Наталія Кононенко переїхала в Канаду в 2004 р. зі Сполучених Штатах Америки, де вона була активним фольклористом (див., напр., Кононенко and Suwyn 1997, Кононенко 1998). На новій посаді на *Катедрі української етнографії ім. Кулів* вона продовжує досліджувати усну народну творчість, пост-радянські обряди й традиції (Кононенко 2004, 2007, 2009) і частково канадський український фольклор (Кононенко 2008). Вона активно ділиться ресурсами в інтернеті, доступні через сайт “Український традиційний фольклор” (Ukrainian Traditional Folklore: A Part of Our Folk Heritage, <http://www.arts.ualberta.ca/uvp/>).

В Університеті Альберти підготовлена велика частина наступного покоління фольклористів-україністів у Канаді. Сімнадцять аспірантів захистили магістерські роботи або докторські дисертації під керівництвом або співкерівництвом Б.Медвідського; Андрій Нагачевський був (спів)керівником шістнадцять разів. Тепер, в 2009 р., дев'ять аспірантів працюють над своїми програмами під керівництвом А.Нагачевського та Н.Кононенко⁷. Важливо зазначити, що всі ці роботи є переважно ініціативою самих аспірантів, наперед визначених планів щодо тем і кількості робіт з фольклористики нема.

Всього у Канаді написано близько 130 аспірантських робіт української тематики і приблизно 51 із них пов'язані з українським фольклором: 13 досліджують фольклор в Україні або в інших країнах, а 38 — український фольклор в Канаді. Відзначимо, що перша магістерська робота в цьому списку написана в 1960 р. під керівництвом Я.Рудницького при Університеті Манітоби і належить Р.Климашу. Р.Климаш також захистив першу докторську дисертацію з українського-канадського фольклору, хоч це і відбулося в Університеті Індіана Сполучених Штатів (Klymasz 1980 [1970]). Першим захистом докторської роботи в Канаді можна вважати дисертацію Джона Легра (John Lehr) при Університеті Манітоби (Lehr 1978). Робота Дж. Легра захищена з географії і стосувалася розвитку українського поселення в Західній Канаді. На початках аспірантські роботи, пов'язані з українським фольклором, писалися при програмах загальної славістики, антропології, етномузикології, мистецтвознавства тощо, тому вони щільно межують з якоюсь іншою дисципліною і тісно пов'язані з її методологією і проблематикою.

На сьогоднішній день п'ять дисертаційних робіт опубліковані як окремі монографії (Klymasz 1980 [1970], Bandera 1991 [1985], Hanchuk 1999 [1990], Нагачевський 2001 [1985], Бойчук 2006 [1997]), а багато інших можна знайти на інтернет-порталі “Theses Canada Portal” (<http://www.collectionscanada.gc.ca/thesescanada/index-e.html>).

⁷ Повну бібліографію магістерських та дисертаційних робіт можна знайти в статті (Нагачевський 2008), яка викладена в інтернеті (http://www.arts.ualberta.ca/~ukrfolk/PDF%20files/article_about_UkrainianFolkloreThesesofCanada.pdf). Цю бібліографію можна доповнити такими позиціями (Lehr 1978, Staniec 2007, Rees 2008, Ostashewski 2009, Stefaniuk 2009).

Дослідженнями української фольклористики у ширшому розумінні слова займаються і у *Відділі охорон історичних пам'яток* при Міністерстві громадського розвитку провінції Альберти. Завдяки створенню скансену "Село української культурної спадщини в Альберті", що є музеєм народної архітектури та побуту під відкритим небом, де представлено життя українців та їх сусідів в східно-центральної Альберті з 1895 по 1930-ті роки (див. двомовний сайт <http://tarog.ualberta.ca/heritagevillage/>), розпочалося дуже детальне вивчення історичних пам'яток, опубліковано дослідження про українські поселення в східно-центральної Альберті цього періоду (Lehr 1976, Martynowych 1985, Nahachewsky 1985, Maryn 1985, Hohol' 1985, Lesoway 1989, Chorniawy 1989, Melnycky 1989, Makuch 1989, Klymasz 1992a (повні тексти доступні через www.ourroots.ca). Основна частина цієї роботи була здійснена під керівництвом старшого наукового співробітника проекту Радомира Білаша.

Опубліковані праці є лиш малою часткою дослідницьких праць та польових робіт, що були здійснені для обслуговування більше тридцяти споруд, відновлених в музеї. В період створення музею йшла інтенсивна етнографічна й історична робота. Після майже двох десятиліть перерви, приблизно в 2005 р., було куплено і перевезено в "Село" два нові будинки, щоб повніше вивершити оригінальний план скансену. Відновилася і дослідницька робота, хоч матеріали з новіших праць поки не представлені монографічно.

Важливий вклад у розвиток української фольклористики в Канаді робить Канадський інститут українських студій при Університеті Альберти (Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta). Інститут видав або співвидав чимало значимих праць: двомовний збірник "Українські думи" (Tarnawsky & Kilina 1979), перевидав підручник академіка Філярета Колесси "Українська усна словесність" (Колесса 1983 [1938]), довідник усних історій українців Канади, укладений Ф.Свиріпою (Swyгіра 1985), каталог виставки про українське ткацтво в Альберті Р.Білаша та Б.Уілберга (Bilash and Wilberg 1988), антологію українських народних пісень канадських прерій Р.Климаша (Klymasz 1992b), англійський переклад програмного дослідження українських

казок П.Лінтура (Lintur 1994), роботи М.Бандери (Bandera 1991), Р.Ганчук (Hanchuk 1999) та інші цінні матеріали.

Канадський інститут українських студій також зорганізував дві наукові конференції, присвячені українській культурі в Канаді. Так, 1981 р. у Вінніпезі була проведена конференція під назвою "Видимі символи: культурне вираження канадських українців" (Visible Symbols: Cultural Expression Among Canada's Ukrainians), котра включала чимало народознавчих виступів як аналіз роботи музею "Село української культурної спадщини" Р.Білаша, опис популярної музики Богдана Зайцева (Bohdan Zajcew), дослідження народної музики Р.Климаша, аналіз українських культурних та політичних символів в Канаді Зенона Погорецького (Zenon Pohorecky) та інші.

В 1985 р. була проведена конференція про культурне життя перших українців в Альберті, де більшість доповідей стосувалася українського фольклору у широкому розумінні цього терміну та суміжної дисципліни культурної антропології. На конференції було виголошено більше двадцяти доповідей, котрі опубліковані під редакцією директора Канадського інституту українських студій Манолія Лупула (Lupul 1988). Згадані конференції стали передвісниками міжнародної конференції "Міграція українців до західної Канади після 1891 р.: конференція з нагоди 100-річчя", що відбулася в Едмонтоні в травні 1991 р. і підсумувала стан розвитку української фольклористики та музеєзнавства в Канаді, а також вказала нові можливі напрямки дослідження народної культури на майбутнє. Конференція, до речі, мала свій відповідник в Україні — конференцію в Чернівцях у жовтні 1990 р. Ці зустрічі були важливими подіями, за матеріалами конференції згодом був виданий збірник вибраних статей (Макар та Білаш 2002).

Декілька слів про спеціалізовані наукові періодичні видання. Журнал "Фольклорика" ("Folklorica: Journal of the Slavic and East European Folklore Association", раніше SEEFA Journal), видається з 1996 р., він є органом Славистичної та Східноєвропейської асоціації фольклористики (SEEFA), присвячений слов'янському фольклорові, де чимало публікацій присвячені саме українському фольклору (див., напр., Britsyna and Golovakha 2005, Lesiv 2007, Shiyun 2008). Опубліковані тексти до-

ступні на сайті <http://www.crees.ku.edu/SEEFA/archive.html>. Журнал редагує Наталія Кононенко. Українсько-канадські фольклорні статті найчастіше друкуються на сторінках фольклорного журналу "Етнології" ("Ethnologies", раніше "Canadian Folklore Canadien", видається із 1979 р. (див., напр., Shostak 1995, Kononenko 1998)). Славістичні та україністичні наукові журнали "Канадські славістичні доповіді" ("Canadian Slavonic Papers", котрі виходять із 1956 р.) та "Журнал українознавчих студій" ("Journal of Ukrainian Studies", видається із 1980 р.) не так активно друкують фольклористичні праці, але разом з тим і тут є поокремі публікації (Klymasz 1985, Kononenko 2008, Kukharensko 2008 та інші), а один номер "Journal of Ukrainian Studies" був осібно присвячений українцям Канади (див. Swygira 1991).

Наведений нарис показує міждисциплінарність української фольклористики в Канаді, яка активно переплітається з іншими науковими дисциплінами, такими як історія, соціологія, географія, мистецтвознавство, антропологія, культурознавство.

Серйозний корпус джерельної бази складає мемуарна та авто-етнографічна література, що в Канаді отримала особливий розвій. Написано тисячі і надруковано сотні особистих споминів про життя та побут в перші періоди імміграції в Канаду. Чимало з цих споминів багаті етнографічним та фольклорним матеріалом. Особисті спомини інколи надруковані окремими томами (див., напр., Зварич 1976, Zazula 1983), або зібрані в збірки (напр., Чумер 1942, Piniuta 1981). Особливо активно процес накопичення таких даних відбувався 1960-х та в 1970-х рр.

Науково-популярна та просто популярна література також зафіксувала цінні дані українського народного чи стилізованого промислу. Активний писанкарський рух протягом ХХ ст. спонукав чималий об'єм тематичної літератури (див. Онищук 1985, Lesiv 2005). В подібному руслі видано багато куховарських книжок, пісенників та практичних описів різдв'яних або великодніх звичаїв, що спрямовані на плекання українських традицій (див., напр., Stechishin 1995 [1957], Союз українок Канади 1947, Коляди 1990 [1925]). Багато десятків пам'ятних книг різного формату дають уявлення про надзвичайну активність українських організацій і розвитку духовної культури та виконавських, сценічних (драма, музика, танець) мистецтв україн-

ців у Канаді (див., наприклад, Кравчук 1981, Ковбель 1949, Мајог 1991).

Уявлення про фольклор в Канаді також охоплює феномен нео-фольклору (фольклоризми). П'ять томів "Західноканадських збірок" вийшло в світ, описуючи історію українських установ у західній Канаді, часом із конкретним фольклорним змістом (Славутич 1973, 1975, 1999, 2000, 2009). Приблизно 660 томів "календарів"-річників, надрукованих протягом ХХ ст. в Канаді, разом з різними україномовними газетами, котрі їх видавали, пропонують на своїх шпальтах багаті фольклорні тексти (Swygira 1985a, Borowetz 2007). Чимало фільмів документують або творчо репрезентують українське життя в Канаді (Zaporzan 1982). Посеред них кілька етнографічних фільмів особливо цікаві (наприклад, Bolton 1942, Klymasz 1975a, Нагачевський, Фотій та Лесів 2008). Чимало творів образотворчого мистецтва мають цінну як етнографічні джерела (напр., Shostak 1991). Електронні матеріали, доступні через інтернет, швидко зростають.

Фольклористика: канадсько-українська чи українсько-канадська?

Постає питання, як розуміти українську фольклористику в Канаді? Чи це є окремим, діаспорним паростком фольклористики в Україні (котру прийнято називати канадсько-українською, себто канадіана у контексті української фольклористики), чи радше це частина, розділ фольклористики в Канаді (тобто українсько-канадська фольклористика, де представлено україністику як поле для вивчення канадською фольклорною наукою)? Очевидно, одне й інше, обидва терміни є актуальними, а дослідницька академічна традиція пов'язана із обома середовищами, і з українським, і з канадським.

Три найбільш активні професори, керівники українських фольклорних студій (Богдан Медвідський, Андрій Нагачевський та Наталія Кононенко), всі отримали вищу освіту в Північній Америці. Найбільш впливовий теоретик в українсько-канадській фольклористичній Рoberт Богдан Климаш має виключно північно-американську освіту. Це професори, разом з Радомиром Білашем, Наталею Ханенко-Фрізен вивчали фольклорні питання зі сотнями своїх студентів по університетах в Канаді. Після розпа-

ду Радянського Союзу фольклористи та етнологи з України, напр., Олена Боряк, Роман Чмелик, Марина Гримич приїжджали на викладання на семестр або й довше та ділилися своїм знанням дисципліни, але таких поки-що мало.

Чиїм феноменом вважати сам об'єкт дослідження, сам фольклор? Адже, очевидно, що великою мірою український фольклор був привезений іммігрантами зі "старого краю". Проте із самих початків дослідники вказували, що багато фольклорних явищ є канадського походження, появилися фольклорні новотвори, породжені контактами з канадським оточенням.

Предметом уваги і аналізу може стати ідентичність та походження дослідників-фольклористів. Видно з прізвищ, що більшість авторів фольклористичних праць в Канаді є українського походження. Декотрі іммігранти-дослідники продовжували етнографічну діяльність, розпочату на українських теренах (напр., Я.Рудницький, С.Килимник, Н.Ханенко-Фрізен). Інші дослідники народились в Україні, але фольклористикою почали займатися в Канаді (Б.Медвідський, В.Плав'юк, М.Лесів), а деякі народжені в Канаді, а часом вони є другим, третім і четвертим поколінням (напр., Р.Климаш, А.Нагачевський, Р.Білаш).

По прізвищах часом видно, що декотрі дослідники тільки частково є українського походження (J.Staniec, V.Rees). Можна припускати, що природніше українцеві цікавитися своєю власною спадщиною, бо ж вони може знають мову, або вирости в оточенні української традиції. Кількість канадців мішаного українського походження удвічі перевищує канадців чисто українського походження, і це число стрімко зростає після майже 118 років імміграції в Канаду (Kordan 2000, 24). Зв'язки з українською спільнотою та ідентичність, зацікавлення у фольклорі не пов'язані прямолінійно з генетичною "чистотою". Українськими традиціями в Канаді часом цікавляться дослідники далеко не українського походження (Boulton, Hong, Lehr, Peacock та інші). Цей останній факт натякає, що українсько-канадські традиції нерідко розглядаються як елементи суто канадської культури, і що культурні взаємодії можуть бути двосторонніми. Природно, що україністика в Канаді вийшла за межі просто пошуку власних коренів.

Разом з тим не можна заперечити і сильний зв'язок між українською фольклористикою в Ка-

наді та національним рухом України. Одна з причин активності української спільноти в Канаді (порівняно з німецькими, італійськими, грецькими та багатьма іншими етнічними культурними рухами) є те, що в Україні тривав процес здобуття незалежності упродовж майже всього ХХ ст. В різні часи українські землі були колонізовані імперіями — Російською, Австро-Угорською. Індустріалізація на колонізованих землях розвилася повільніше, а тому архаїчні традиції затримувалися довше. З розвитком романтизму та національної свідомості і національних рухів фольклорні традиції були важливим показником, доказом унікальності і самодостатності української культури, яка заслуговує державності. Тому, до певної міри, фольклор був важливіший для українців, ніж для представників державних націй. Це ставлення до фольклору як аргументу для пошанівку етносу і інструменту для будівництва нації було перенесено в Канаду, особливо інтелігенцією.

Таке пояснення ролі фольклору і фольклористики додає аргументів трактуванню фольклористики як канадсько-українського феномену. Але використання фольклору як зброї пробудження і піднесення національного/етнічного духу не обмежується лиш східною Європою. Легко доказати, що канадські програми з фольклористики в Квебеку, в Садбурі, в Ньюфаундленді та в Кейп Бретон всі також покликані були служити ідеї відвоювання свободи, признання та пошанівку вже в контексті канадського (а не материкового) існування. Франкомовне населення Канади вважає, що їх довго недооцінювали, і вимагає більше прав та можливостей. Те саме стосується рибальського населення в Ньюфаундленді (провінція, котра прилучилася до Канади голосуванням при гострій конфронтації тільки в 1949 р.). На острові Кейп Бретон фольклор залучається у боротьбі певних політичних рухів, що змагаються за більшу автономію у відносинах з провінційним урядом Нової Шотландії (Nova Scotia). Як і французи та різні інші групи на Атлантичному узбережжі, українці західної Канади часто відчувають, що вони заслуговують більшого визнання за їх участь у розбудові регіону, більші права, кращі умови для культурного розвитку. В цьому розумінні українці Західної Канади становлять, до певної міри, етнічну групу, котра вважає Західну Канаду своєю батьківщиною. Якщо уявити українця, котрий може відвідувати гріб свого пра-пра-прадіда у Саска-

чевані чи в Манітобі, можемо краще розуміти таку перспективу. І з цієї точки зору можна вважати, що маємо справу з українсько-канадською фольклористикою.

Для раннього періоду розвитку фольклористики характерною була відкрита співпраця і контакт між європейською її частиною та північноамериканською. В.Гнатюк, напр., користувався американською газетою як джерелом дослідження емігрантських пісень. Я.Рудницький співпрацював з колегами з різних країн світу при роботі над своєю статтею про систему українсько-канадського фольклору. Збірник на пошану Зенона Кузеля, в якому ця стаття була надрукована, зголошує Париж, Нью-Йорк, Мюнхен, Торонто та Сідней на титульній сторінці як країни походження одинадцяти авторів розділу "Етнографія" цієї збірки. Вони складають дійсно транснаціональне товариство. Степан Килимник, Митрополит Іларіон та інші емігранти воєнного періоду також, напевно, встановили свої перші наукові контакти через океан. В радянській час спілкування фольклористів між Україною та Канадою почало дуже обмежуватися. Це легко ілюструється на прикладі Г.Нудьги, коли дослідник відважився писати про український фольклор в Канаді, то зіштовхнувся з недоступністю публікацій, майже повною закритістю автентичного фольклору або незнанням про етнографічні процеси у регіоні (Нудьга 1998, 433-464). Так залізна заслона надійно закрила дорогу інформації про українсько-канадський фольклор в Україну.

Заслона діяла трохи інакше в протележний бік. Міжнародна політика Радянського Союзу була така, що чимало з наукової та популярно-наукової літератури про народну культуру було експортовано і тому доступно ентузіастам і дослідникам в Канаді. Бібліотеки замовляли книги з українського фольклору, кілька спеціалізованих книгарень продавали їх, а туристи привозили з України. Канадські фольклористи здебільшого фільтрували марксистсько-ленінський теоретичний аналіз та редагування (і, обурюючись фальсифікованими текстами), з охотою знайомилися з великою базою друкованих фольклорних матеріалів, візуальною етнографією (фото), описами.

Для західних славистів заслона перешкождала найбільше тим, що сильно обмежувала доступ до архівів, а надто до етнографічного поля — канадські фольклористи не могли провадити польову роботу в

селах України. З певними політичними винятками, коли канадці отримали візу їхати в радянську Україну, їм було строго заборонено відвідати села в районах Західної України, звідки, власне, українсько-канадське населення походило. Так цілі покоління канадців-фольклористів вивчали свою дисципліну майже зовсім відірвано від традиційного українського села⁸.

Такі обставини, звісно, позначалися на характері української фольклористики в Канаді, про фольклор в Україні вчені довідувалися лиш з опублікованих джерел (наприклад, Фотій 1977; Одарченко, Царинник та Пащак 1992; Tarnawsky and Kilina 1979). Метою україномовних видань в Канаді часто було підсилення українського національного духу і культури української спільноти, нерідко ціллю було піднести смолоскип чистої української культури під час загрози її знищення на окупованій батьківщині. Коли ж ці праці писалися по-англійськи, їх метою було запропонувати канадському читачеві (та англomовному українцеві-канадцеві) яскраві зразки української усної творчості або культури (напр., Livesay 1916, Nahachewsky 2008). Так, україномовні та англomовні канадські видання з фольклору в Україні при відсутності польової роботи автора зазвичай видавалися переважно як популярні, і лиш зрідка як наукові.

Етнографічні/фольклорні роботи, видані в Канаді, з польовим матеріалом з України є майже винятково або до-радянськими, або пост-радянськими. Наприклад, Петро Зварич виїхав до Канади в 1900 р., але пізніше написав гарний опис матеріальної культури рідного села (1976). Степан Килимник записав свої матеріали в Європі поза радянськими територіями. Пізніше Н.Кононенко, А.Нагачевський, Р.Білаш та декотрі інші дослідники провадили експедиції в Україну, починаючи з 1990-х рр. (Кононенко 1998, 2004; Nahachewsky 1998). Їхні аспіранти частіше із-

⁸ Вчені вирішували цю проблему по-різному. Р.Климаш, напр., зосередив свої студії навколо питань культури українців канадських прерій. Б.Медвідський працював частіше з опублікованими матеріалами і друкував роботи про фольклор в Україні та особливо в Канаді. В Америці Н.Кононенко написала свою докторську роботу в Гарвардському університеті про турецький епос, бо ж було дозволено їздити в Туреччину. А.Нагачевський з Канади також намагався поїхати в Україну для польових досліджень для докторської роботи, але мусив задовольнитися польовим матеріалом з Югославії, зі Словаччини, з Польщі (що теж були дуже цікавими). Врешті, написав дисертацію на канадському матеріалі.

дили та їздять через океан збирати нові фольклорні та етнографічні дані (напр., Н.Ханенко-Фрізен, В.Ріс, С.Кухаренко, М.Лесів).

Цікаво, що українська фольклористика в Канаді почала стрімко розвиватися в 1960-х, коли співпраця та навіть просте спілкування між дослідниками з України та Канади було рідкісною удачею. Окрім описових публікацій наука в Україні майже не давала джерел та підстав для натхнення в середовищі канадських ентузіастів. В такій ситуації важливо пам'ятати, що в Північній Америці культурні процеси 1960-х та 1970-х рр. сприяли відродженню пошани до "етнічного коріння". Люди стали більше захоплюватися і гордитися своєю родинною історією, навіть якщо та спадщина не була вищого класу або привілейованого етносу. Богдан Медвідський, напр., в Едмонтоні помічав, що декотрі з його студентів третього покоління в Канаді сильно зацікавилися українськими піснями, танцями, обрядами. В північноамериканській культурі зростала культурна толерантність на вулицях, в засобах масової комунікації і в офіційних установах. В Сполучених Штатах Америки афро-американський рух самоствердження, а в Канаді французька "тиха революція" потрясли фундаменти прийнятого англо-саксонського протестантського старшинства. Декотрі люди навіть хвалилися своїм "екзотичним" етнічним корінням. Ці процеси знайшли формальне віддзеркалення в офіційному прийнятті двомовності та багатокультурної політики в Канаді в 1972 р. Українська спільнота була активною учасницею цих процесів, — у коридорах влади, в громадському культурному житті і в наукових починаннях, зокрема в розвитку фольклорних досліджень. Повсюди зростала пошана до культурної спадщини. Все це ще раз підтверджує, наскільки важливим було канадське оточення для розвитку українсько-канадської фольклористики.

Превалювання серед фольклорних досліджень саме робіт, в яких вивчався український фольклор в Канаді, можна пояснити кількома факторами. В першу чергу це трапилось, мабуть, тому, що дослідники були глибоко зацікавлені своєю власною спадщиною і зверталися до конкретних матеріалів про родину, котра перебувала в Канаді кілька поколінь, та цікавилися місцями їх переселень і околицею. По-друге, якщо канадський уряд взагалі підтримує дослідження української культури, це буде найчасті-

ше дослідження україністики як частини канадської культури. Приклади такої політики розподілу коштів знаходимо в проектах Канадського музею цивілізації та видання Села української культурної спадщини в Альберті, де держава фінансувала масштабні проекти, що були націлені на вивчення та дослідження українського культурного спадку в Канаді. Потретьє, аспіранти та інші дослідники розуміють, що в Канаді легше забезпечити собі роботу на базі знання канадського матеріалу⁹.

Ще одна ознака канадської орієнтації українсько-канадської фольклористики, це мова видань. Свого часу Г.Нудьга писав, що українські фольклористичні видання в Канаді надруковані здебільшого українською мовою (Нудьга 1998, кн. 2: 435). Тепер ми бачимо, що це віддзеркалювало його обмежений доступ до матеріалів. У спискові літератури наприкінці цього вступу більша частина публікацій — англійська. Тільки одна наукова робота написана по-французьки (Berthiaume-Zavada 1994). Вибір на користь англійської мови пояснюється націленістю на потенційного читача в Канаді, вимогами видавця або замовника праці, або мовними можливостями автора. Превалювання англійської мови в українсько-канадській фольклористиці створюють перешкоду для інтеграції дисципліни з обох берегів Атлантичного океану. Надіємося, що сьогоднішній номер допоможе наблизити два континенти принаймні на один крок.

Теоретичні засади

Як уже зазначалося, поняття "фольклор" в Канаді має свою особливість. Термін "фольклор" тут має децю ширшу семантику і обіймає ті питання й проблематику, що в Україні та в деяких інших країнах належали б до двох різних дисциплін - фольклористики та етнографії. Тому фольклористикою в Канаді називаються як дослідження усної народної творчості, так матеріальної культури, звичаїв,

⁹ Три із дванадцятьох аспірантів, котрі написали докторські дисертації, стали професорами з україністики (Андрій Нагачевський в Університеті Альберти, Наталія Ханенко-Фрізен при Університеті Саскачевану та Соу Гонґ при Університеті Ганкук у Сол, Південній Кореї. Джон Легр працює професором географії при Університеті Вінніпегу). Багато інших отримали добрі роботи, пов'язані з україністикою та з фольклористикою в Канаді після свого захисту. На жаль, дотепер авторам не відомо жодного аспіранта з канадською освітою, котрий забезпечив на Україні роботу по фаху у фольклористиці.

вірувань, народного мистецтва, організації етнічного життя та питання етнічної ідентичності. Англійський термін “фольклайф” (folklife — народне життя), також часто вживається в Північній Америці в цьому ж, широкому значенні, замінюючи поняття фольклору. Дослідники “фольклайфу” цікавляться локальними, не-елітарними, неофіційними та некомерційними аспектами життя конкретних груп людей, особливо їх традиційного побутування та творчого, мистецького самовираження. До певної міри, подібно до антропології, дослідники фольклайфу часто цікавляться комплексними питаннями побутування спільнот, на відміну від інтересу до окремих сфер життя чи окремих жанрів. Іншими словами, вони аналізують культурні процеси та їхні прояви вперек жанрів. Розширення предметного поля “фольклору/фольклайфу” пов’язано з відділенням принципів романтичного націоналізму від фольклорних основ у певних наукових осередках, а відтак перехід від есенціалістичного вокабуляру (генетичної пам’яті, генокоду тощо) до соціально конструйованого розуміння культури. Відоме міркування фольклориста Алана Дандеса (Alan Dundes) гласить, що “термін “фольк” [фольклорна група] може бути пристосований до будь-якої сукупності людей, котрі поділяють принаймні один спільний фактор” (Dundes 1965, 2). Так, можна вивчати фольклор не тільки суспільних станів (селян, робітників, кочівників, еліти) та окремих народів (національностей, етнічних груп), але й професійних груп (лісорубів, шахтарів, вчителів, бюрократів), вікових, статевих, економічних груп, а також підгруп, що виділяються на основі проведення дозвілля, політичних поглядів, вірування, занять, місця проживання, спорту тощо, якщо тільки ця група має які-будь традиції (див. також Georges and Owen Jones 1995, 1-13, 22-23 і далі). В цьому збірникові увага зосереджена навколо конкретної національної/етнічної групи — українців, але аспекти вивчення культури українців ближчі до північноамериканської традиції розуміння фольклору. Надіємося, що читач прийме таке нове тлумачення цього терміна.

Американський фольклорист Дон Йодер (Don Yoder) визначив три основні стратегії північноамериканських досліджень “фолклайфу” (Yoder 1976, 6-10). Згідно з його схемою декотрі етнологи працюють над історичним матеріалом далекого минулого, який виходить за рамки живої людської пам’яті.

Часом вони прагнуть сягнути витоків і дослідити питання походження різних традицій або культур. Вони працюють переважно в архівах, в бібліотеках, а часом і з археологічним матеріалом. Ці роботи є прикладами історичного, діахронічного напрямку, поціновуваного в Україні. Мало яка етнографічна робота в Україні омине спробу принаймні в межах одного розділу сягнути історичних витоків досліджуваного феномену, вивчити, коли про даний феномен вперше згадується в літописних чи інших історичних пам’ятках, або в шарах яких найдавніших археологічних культур певний артефакт був знайдений, коли він виник і сформувався. При такому підході передбачається, що давність фіксації предмета і з’ясування часу його походження є шляхом до розуміння його найпотаємнішої суті.

В українській фольклористиці в Канаді ця група робіт представлена невеликою кількістю досліджень. Серед них, напр., можна згадати працю Митрополита Іларіона про дохристиянські вірування (1965), дослідження Романа Шияна, історика та фольклориста, який працював з легендами про козаків у записках ХІХ ст. (2008). Слабкі місця цих досліджень полягають у фрагментарності, спорадичності інформації, на якій базується дослідження, оскільки джерельна база найчастіше обмежена і збережена не у всій своїй повності, переломлена через історичні перипетії.

Друга група фольклористичних праць також націлена на дослідження традиційного минулого, але такого, що ще живе в людській пам’яті. Ці дослідження також базуються на різних документах, але найбільше на інтерв’ю з носіями традиції, аби зафіксувати інформацію до того, як відійде покоління носіїв. Йодер називає такі роботи “етнографією пережитків” [ethnographies of survivals]¹⁰.

Цей напрямок хронологічно дещо обмежений, але має ті переваги, що дає можливість отримувати інформацію безпосередньо від живих респондентів. Можна ставити питання безпосередньо про об’єкт аналізу, а не користуватися описами попередників, які могли застановлятися на зовсім інших аспектах чи ракурсах проблеми. Небезпеки цього підходу полягають в тому, що пам’ять химерна, та й сам процес інтерв’ювання служить активним фільтром відбору і конструювання інформації.

¹⁰ Термін “етнографія” у Йодера і взагалі часто в англійській мові означає дослідження на основі польових спостережень за культурою.

Цей підхід найпопулярніший у фольклорних проєктах як в Україні, так і в Канаді. Більше половини списку літератури наприкінці цієї роботи належать до цієї групи досліджень. Напр., всі дослідження, здійснені на замовлення музею “Село української культурної спадщини”, відповідають цьому стилю. В проєкті 1972 р. “Зберігаймо нашу українську канадську спадщину” (Save our Ukrainian Canadian Heritage – SUCH) записано кількасот інтерв’ю з літніми людьми українського походження в Західній Канаді¹¹.

В 2003-2005 працівники проєкту “Місцева культура та різноманітність на преріях” (Local Culture and Diversity on the Prairies) записали 400 інтерв’ю з людьми літнього віку українського походження (а також з людьми французького, німецького та англійського походження) про життя і побут на преріях до 1939 р. (Nahachewsky 2005b). Ріна Ганчук проводила дослідження звичаю зливання на віск у народній медицині Едмонтону 1980-х рр. Головна її інформантка мала понад 90 років (Hanchuk 1999 [1990]). За часів Я. Рудницького, Р. Климаша та SUCH було ще можливо записувати оповідання про імміграцію перших переселенців до Канади, про їхні життєві досвіди в найраніші періоди української імміграції. Такі проєкти дуже часто мають виразний діахронний акцент.

Третя група північноамериканських фольклористів займається так званою “етнографією сучасності”, зосереджуючись на сучасних, живих традиціях певної культурної групи. Вони також записують інтерв’ю, але їхні респонденти не обов’язково є людьми похилого віку. Часто вони безпосередньо беруть участь, споглядають та записують події в процесі виконання (метод включеного спостереження).

Третій напрям, так звана “етнографія сучасності”, допускає, як зазначалося, методи, споріднені з антропологічними. Очевидно, ці підходи можливо застосовувати тільки до живих традицій, коли дослідник має доступ до великої кількості носіїв традиції, познайомиться з їх точками зору та позиціями. Цей

напрямок не надто притаманний фольклористиці й етнографії в Україні, де фольклористика і етнографія (а згодом етнологія) постали як спосіб доказу давності культури і, нерідко, як пошук відповідей на питання етногенезу. А от найдавніші публікації з канадсько-української фольклористики належать великою мірою саме до категорії “етнографії сучасності” (Канадські русини 1899; Гнатюк 1902-1903). В Північній Америці та в українсько-канадській фольклористиці вагома частина досліджень є саме цього напрямку. Тут здебільшого застосовуються синхронні підходи, на відміну від діахронних візій перших двох груп досліджень. Фільм Роберта Климаша про поховальні проводи фіксує сучасний (хоч досить архаїчний) звичай відвідин гробів у одній параграфії (Klymasz 1975b). Согу Гонг (Sogu Hong) здійснив опитування та зібрав відеозаписи 35 молодих подружніх пар Едмонтону, та описав як традиційні, так і адаптовані, а також новостворені українські елементи їхніх весіль (Hong 2005). Він проаналізував вплив різних чинників, зокрема, чи є подружжя моноукраїнське чи змішане, чи бере участь в українських молодіжних організаціях тощо. Анна Кураничева зафіксувала предмети інтер’єру сучасних українських помешкань Едмонтону (Kuraniчева 2002). Понад 400 предметів символізували українську ідентичність у різний спосіб: за походженням, у зв’язку з певними обставинами або людьми, у зв’язку з національною символікою, як неофольклор тощо. Нові фольклорні дослідження, видані в Канаді про культуру в Україні, найчастіше фіксують саме сучасні явища, котрі надзвичайно цікаві (Koponenko 2004, Britsyna 2005, Kukhareno 2007, Лесів у цьому номері).

Поміж двома останніми групами досліджень є велике сумісне поле, коли синхронні описи сучасності більше говорять про процеси в традиційних, архаїчних пластах культури. З іншого боку, часто “етнографія пережитків” не відсторонена від модерних процесів, які впливають на ці пережитки і трансформують їх. У Канаді, де культурне середовище відрізнялося від українських сіл ХІХ ст., зміни в традиційній культурі були активні і легко відстежуються. Напевно, найпопулярніший аналітичний підхід в українсько-канадській фольклористиці є спостереження тривалості традиції та її змін (continuity and change, див. титули робіт Klymasz 1970, 1972, Lupul 1988). Таке питання також вирінає в роботі В. Гнатюка про “пісенні новотвори” (1902-1903), Я. Руд-

¹¹ Звукові записи з проєкту SUCH були наново відкриті не так давно. Після перепису інформації з бабін на сучасні цифрові носії дані інтерв’ю будуть опрацьовані. Оригінали залишаються власністю Українського музею Канади в Саскатуні. Докторант Надя Фотій працює над цим матеріалом в 2009 р., досліджуючи різні аспекти методології польової роботи. Записи перебувають під опікою Центру українського та канадського фольклору ім. Кулів і будуть доступні ширшому загалу дослідників.

ницького (1962) та становлять основну аналітичну вісь у вирішальній дисертації Роберта Климаша. Роберт Климаш бачить аналіз культурних змін вкрай важливим:

Практично, проблеми іммігрантського фольклору ... є прямо пов'язані з найфундаментальними та універсальними аспектами народної творчості, процес, котрий сучасна іммігрантська громада виносить в ясну різкість, через відносно недавність події та швидкі зміни, зазанані під час культурних контактів. Іммігрантський фольклор дає над усім унікальну нагоду спостерігати та пізнавати продуктивні течії та риси з надзвичайною ясністю. Цим іммігрантський фольклор різко-вирішальний для фольклорних студій сьогодні (Klymasz 1980 [1970], 1).

Наступна особливість канадсько-української фольклористики, це посилені інтерес до контексту виконання фольклорного тексту. Чисто філологічні дослідження усної творчості тут незвичні (як див., наприклад, статтю О. Луцко в цьому номері). Почасти, це зацікавлення контекстом походить з північноамериканської академічної традиції, а почасти воно обумовлене динамікою змін актуального середовища, впливи якого дуже відчутні.

В історії фольклористики у східній Європі основна соціальна формація дослідження було селянство. За радянський час культура робочого класу була політично коректно залучена в сферу інтересів фольклористики. В українсько-канадській фольклористичній порівнянній з фольклористикою в Північній Америці можна спостерігати певне подальше зосередження на традиційному хліборобському побуті та традиції хліборобів. Все ж таки, це не традиційні селяни, бо переселенці не жили в традиційних селах, і пошук людей недоторканих вишколенням та модерною технологією є неактуальним. Пошук архаїчних шарів культури — це відносне поняття. В канадському контексті елементи кін. ХІХ ст. є вже вельми архаїчні. Тим більше, в Канаді українські фольклористичні студії не виключають дослідження модерних міських та інших підгруп (Britsyna and Golovakha 2005, Berthiaume-Zavada 1994, Faryna 1976, Holoborodko 2004, Hong 2005).

Остання важлива характеристика української фольклористики в Канаді, це підвищене зацікавлення неофольклором (фольклоризмом, фейклором) та етнічними символами. В класичній фольклористичній дослідник традиційного сільського фольклору звичайно записав би певні тексти і порівнював з ін-

шими джерелами, щоб вирішити, чи є матеріал типово український, чи це мігруючі сюжети тощо. Його фах давав йому повноваження і навички для таких узагальнень. Самі носії традиції не могли вважатися фахівцями для такого аналізу матеріалу, від них же записаного, їхні точки зору не вважалися релевантними. Коли ж дослідник цікавиться національними/етнічними символами, то справа міняється, бо інтерпретації носіїв/учасників цього явища якраз є вирішальними. Об'єктом аналізу стають емічні перспективи¹². В західних студіях етнічних груп часом звертаються до статті Фредрік Барт (Fredrik Barth) (Barth 1969), провідної в цій справі. Ф.Барт висунув тезу про те, що недостатньо порівнювати різні традиції етнічних/національних груп (самих текстів пісень або взорів вишивок, наприклад), щоб розуміти їх межі. Потрібно також вивчати міркування про це також і носіїв традиції. Деякі різниці, як виявляється, є важливими і сприймаються людьми як межа між однією групою та іншою, в той час як інші відмінності (хоч вони можуть виглядати об'єктивно істотнішими) не є маркерами межі між тими групами. Етнічні/національні межі, це, до певної міри, емічні категорії. На одному важливому плані межі встановлені символічно. Розуміння цієї ідеї та активна адаптація української культури в Канаді сприяли зацікавленню символами. Кожух, напр., в селі до еміграції сприймався як теплий верхній одяг, новий, зношений, чоловічий, орнаментований чи простий. У Канаді, проте, той самий кожух став етнічним символом, тому що інші канадці його не носили. Люди могли впізнати здалеку, що українець йшов до міста або возив дітей до школи.

Процес етнічної символізації працював різними способами в родинному житті, ритуальних традиціях чи мовних практиках іммігрантів-хліборобів чи заробітчани в Канаді. Справи стають складнішими, коли враховувати активний вплив українських установ, котрі намагалися підвищити українську національну свідомість. Так, українські релігійні, політичні та культурні організації сильно впливали на громадське життя, пропонуючи свої варіанти символів українства, щоб підвищити статус, сприяти досягненню своєї мети. Пропоновані національні стандарти часом різко відрізняються від сільських форм традиції. Так, напр., сценічні танці Василя Авраменка стали надзвичайно популярні в Канаді в

¹² Міркування дослідника називається "етнічною" точкою зору, а точка зору носіїв традиції — "емічною".

1920-1960 рр., але в них переважав полтавський та гуцульський репертуар, хоч майже ніхто в Канаді не походив з цих етнографічних регіонів (Авраменко 1947, Nahachewsky 2005a). Марія Лесів з'ясувала, що перенесені колись до Канади зі старого краю регіональні традиції писанкарства стрімко витіснялися новими загальноукраїнськими взорами, що публікувалися в українських газетах Канади та активно пропагувалися жіночими організаціями (Lesiv 2005). У цьому номері Надя Фотій описує цікавий весільний звичай, котрий активно сприймають учасники як український, хоч він формувався під сильним впливом англо-саксонського оточення. Так, дослідження вторинного фольклору, хорової музики, сценічних танців, семінарів про писанки, курсів вишивання, інституційних святкувань Маланки, — все це стає предметом фольклорного аналізу. Дослідження громадських культурних організацій також не байдужа фольклористам. Там історія є джерелом для фольклорних студій (Кравчук 1981; Holoborodko 2004; Klymasz 1982; Lupul 1988; Major 1991; Ostashewski 2009).

Ми, вслід за Р.Климашем, вважаємо, що український фольклор у Канаді має потенціал зробити позитивний внесок у загальну фольклористику західного світу, і в українську фольклористику в Україні зокрема. Факт, що українсько-канадська фольклористика більше схиляється до загальноканадської науки, частково віддзеркалює складні обставини співпраці в радянський час. У пост-радянський період маємо набагато кращі умови на співпрацю, хоч інерція наукових традицій, економічні фактори та мовні бар'єри сповільнюють цей процес взаємозбагачення. Надіємося, що матеріали цього спеціального випуску допоможуть у цій справі.

Опис структури збірника

Ідея цього збірника — запропонувати українському читачеві якнайширше глибоке розуміння української фольклористики в Канаді, познайомити його з тематичним і методологічним обширом досліджень.

Розпочинається збірник групою текстів, об'єднаних назвою “Виконавські мистецтва: традиційне/сценічне/масове”, бо, як зазначалося в цьому вступі, перехід елементів традиційної культури в масову, адаптація їх в нових умовах було передумовою її виживання в інокультурному середовищі. Цей розділ складають дослідження Андрія Нагачевського, Вінсента Ріса, Браєна Черевика та Андрія Гор-

няткевича. В усіх чотирьох текстах розглядаються різні форми традиційної культури в їх розвитку і перетворенні в сучасні форми сценічного чи масового мистецтва. Автори постійно тримають в фокусі питання функцій видозмінених форм традиції, її завдань і ролі в новому культурному середовищі, її трансформації і підпорядкування новим історичним умовам і запитам.

Логічним продовженням, а радше, мабуть, методологічною предтечею цих досліджень є група текстів, об'єднаних заголовком “Культура і споживання”. Роберт Климаш і Богдан Медвідський перші серед фольклористів почали говорити про етнічно забарвлені взірці культури (символи культури) не просто як вираз етнічності в контексті модернізованого міста, але і як форму стилізованого споживання. Культурні знаки пропонуються в культурному супермаркеті, і кожен, хто хоче, зі своїх власних міркувань, через свої приватні чи колективні асоціації, може купити їх. В таких умовах фольклоризована “українськість” стає стилем життя. Чи це писанки, вишиванки, український танець, українська ковбаса чи голубці, куплені при церкві, — всі ці колишні елементи традиційного побуту вплетені в цілковито новий ритуальний чи звичаєвий триб, — вони стали символами, знаками і, як пише Р.Климаш, загорнуті в яскраві обгортки, викладені на полиці супермаркету.

В рубриці “Нова ритуалістика” опубліковано чотири дослідження, кожне з яких дає розуміння цілковито нових тенденцій в дослідженнях сучасних ритуальних чи ритуалізованих форм поведінки. Наталія Ханенко-Фрізен описує “ритуали повернення”. Вчена розглядає відвідування нащадками емігрантів земель своїх пращурів через хронотоп ритуалу переходу, що дає можливість побачити цілковито нові і несподівані символічні і соціальні смисли цього акту. Марія Лесів аналізує в своїй роботі неоязичництво, новий феномен, що постав на українських землях після здобуття незалежності, але був сформований серед українців в еміграції кількома десятиліттями раніше. У статті дослідниця розглядає неоязичництво як “альтернативний шлях будівництва національної ідентичності в контекстах гострої соціально-політичної стурбованості”. Світлана Кухаренко пропонує цікавий і багатий огляд літератури про встановлення придорожніх пам'ятників, пов'язаних з нещасними випадками. Надія Фотій пропонує частину свого магістерського дослідження

про весілля-бурлеск. Дослідниця переконливо доказує його зв'язок з англосаксонськими традиціями популярної драми.

Розділ “Гендерні виміри культури” сформував чотири тексти - Франсіс Свиріпи, Наталії Кононенко та Марії Маєрчик. Ці тексти різні і за характером емпіричного матеріалу, і за проблематикою, але зі спільною гендерною компонентою в своєму аналізі. Тексти дають уявлення про те, яку інформацію можна видобути з емпіричного матеріалу при наявності “гендерних окуляр”. В розділ “Усна народна словесність” увійшли дослідження, автори яких в першу чергу сфокусовані на фольклорних текстах, вирішуючи різні задачі в процесі їх аналізу.

Одиноким текстом Андрія Нагачевського в розділі “Теорія поля” дає поживу для аналізу теоретичних питань польових досліджень, що, можливо, видається актуальним читачу. Завершується збірник далеко не в останню чергу актуальними текстами, що ми об'єдналися в рубрику “З історії української культури та науки”. Нам ці тексти видаються початками нових крос-атлантичних дискусій про нехліборобську еміграцію (стаття Ярослава Балана), про церковну архітектуру в еміграції (Девід Гоа), та про міжатлантичний науковий дискурс в період залізної завіси (Роберт Климаш).

В цьому збірнику приймали участь вчені обидвох дослідницьких і академічних традицій — і української в Україні, і української в Канаді, і це позначилося на особливому “еклектизмі” в оформленні технічного апарату збірника та написанні окремих лексем.

Список використаних джерел у збірнику оформлений відповідно до традицій обидвох країн: кирилично-мовні джерела описані за стандартом, прийнятим в Україні, англо-мовні ж джерела оформлені за так званим “чикагським стилем”. Слід також зазначити, що список використаних джерел до цього вступу є водночас і бібліографією до теми. Тому тут зібрано значно більше джерел, ніж є на них посилаць в самому тексті. Укладачі вважали принципово важливим, аби запропонувати доволі розгорнутий бібліографічний опис задля знайомства українського читача з публікаціями в цій темі.

В цьому збірнику ми угодилися використовувати слово *фарма* і *фармер* замість літературного українського *ферма* і *фермер*. Ця угода є данню канадській традиції, де в українській мові відособлені господарства називалися фармами, а люди — фермерами.

Можливістю цього видання упорядники завдячують нашим колегам, хто путнім словом, а хто помічним ділом прилучився до його появи:

Степану Петровичу Павлюку та Інституту Народознавства НАНУ у Львові за активну співпрацю при підготовці цього номера;

Богдану Медвідському та Організації Українських піонерів Альберти за фінансову та моральну підтримку;

Ярсу Балану, Марії Лесів, Андрію Горняткевичу, Линін Павлюк, Ганні Чучвазі — за поміч і сприяння на різних стадіях роботи над збірником статей.

Упорядники дякують колективу перекладачів за фахову і оперативну роботу, а також авторам за приємність співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Авраменко Василь. Українські національні танки, музика і стрій. — Вінніпег: Видана автором, 1947.
 Бойчук Володимир. Весільні пісні українців Боснії. — Торонто: Канадське Об'єднання Українців Колишньої Югославії. (Переклад та перевидання роботи; Boychuk, Volodymyr. “Vivady – Wedding Songs of Ukrainians from Bosnia”). Марістерська робота, Університет Альберти, 2006 [1997].
 Гнатюк Володимир. Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності. Записки НТШ. — Т. 50. — 1902-1903. — Кн. 6: 1-37, 52, кн. 11: 38-67.
 Грица С. Наймитські та заробітчанські пісні. — К.: Наукова думка, 1975.
 Зварич Петро. Спомини: 1877-1904. — Вінніпег: Тризуб, 1976. Перевидана англійською мовою: Svarich, Peter. Memoirs. Translated by William Kostash. Edmonton: Ukrainian Pioneers' Association of Alberta and the Huculak Chair of Ukrainian Culture and Ethnography, 1999.
 Іларіон, Митрополит [Іван Огієнко]. Дохристиянські вірування українського народу: Історично-релігійна монографія. — Вінніпег: Товариство Волинь. — 1965. Перевидано: К.: Обереги, 1974.
 Канадські русини // Киевская старина. — 1899. — Т. 66: 107-110.
 Килимник Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. — У 5-ти т. — Вінніпег: Тризуб, 1955-1963.

Ковбель Семен. Пропамятна книга Українського народного дому у Вінніпегу. Д. Дорошенко, редактор. — Вінніпег: Український народний дім, 1949.
 Колесса Філярет. Українська усна словесність. Вступ Миколи Мушинки. — Едмонтон: Канадський інститут українських студій, 1983 [1938].
 Коляди, або Пісні з нотами на різдво Христове. — Торонто: Друкарня оо. Василіян, 1990 [1925].
 Кравчук Петро. Наша сцена: Художня самодіяльність українських поселенців у Канаді. — Торонто: Кобзар, 1981. Перевидано англійською мовою: Peter Krawchuk, 1984. Our Stage: The Amateur Performing Arts of the Ukrainian Settlers in Canada. — Toronto: Kobzar.
 Олександр Макара, Радомир Білаш за ред. Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади: Матеріали спільних конференцій. — Едмонтон: Канадський центр української культури та етнографії, Альбертський університет та Відділ охорони історичних пам'яток, Міністерство громадського розвитку Альберти, 2002.
 Медвідський Богдан. Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків при Альбертському Університеті (Канада) // Проблеми Освіти: Науково-методичний збірник. — Вип. 7. — С. 178-186. — К.: Міністерство освіти України: Інститут змісту і методів навчання, 1977.

- Медвідський Богдан. Збирання і вивчення українського фольклору в Канаді // Народна творчість та етнографія.— 1991.— Вип. 2.— С. 41-52.
- Медвідський Богдан. На одному місці хрестів двісті // Народна творчість та етнографія.— 1991.— Вип. 2.— С. 16-20.
- Медвідський Богдан. Катедра Української Культури та Етнографії ім. Гуцуляків при Альбертському Університеті: контекстуальна аналіза // Західноканадський збірник.— Ч. 3. Упор. Яр Славутич. Канадське Наукове Товариство Шевченка.— Т. 37.— Едмонтон: Канадське Наукове Товариство Шевченка.— С. 40-87.
- Нагачевський Андрій. Побутові танці канадських українців. Сер. української етнографії та культури 1.— К.: Родовід, 2001. Переклад і перевидання роботи: Nahachewsky, Andriy, 1985. "First Existence Folk Dance Forms Among Ukrainians in Smoky Lake, Alberta and Swan Plain, Saskatchewan". Магістерська теза, Університет Альберти.
- Нагачевський Андрій. Фольклор українців Канади у дослідженнях аспірантів канадських університетів. http://www.arts.ualberta.ca/~ukrfolk/PDF%20files/article_about_UkrainianFolkloreThesesofCanada.pdf, 2008.
- Нагачевський Андрій, Надя Фотій, Марія Лесів, режисери. Спільноти в слогах: Місцева культура та її різноманітність на преріях.— Едмонтон: Приятелі Центру українського фольклору, 2008.
- Нудьга Григорій. Українська дума і пісня в світі.— Львів: Інститут Народознавства НАН України, 1998.
- Одарченко Петро, Галина Царинник, Оріся Пащак Трач. Український народний одяг.— Торонто; Філадельфія: Світова федерація українських жіночих організацій, Комісія народного мистецтва, 1992.
- Онцук Одарка. Символика української писанки.— Торонто: видана автором, 1985.
- Плава'юк Володимир, збирач. Приповідки або українсько-народна філософія.— Едмонтон, 1946. Перевидана: Едмонтон: Асоціація українських піонерів Альберти, 1998.
- Плава'юк Володимир, збирач. Українські приповідки.— Т. 2. Упорядники: Богдан Медвідський та Олександр Макар.— Едмонтон: Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків, Альбертський університет, Асоціація Українських Піонерів Альберти, 1996.
- Рудницький Ярослав. Матеріали до українсько-канадської фольклористики й діалектології. У 4-х т.— Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1956, 1958, 1960, 1962-1963.
- Рудницький Ярослав. До питання систематики українсько-канадського фольклору. Збірник на пошану Зенона Кузелі // Записки НТШ 169: 135-139.— Париж; Нью Йорк; Мюнхен; Торонто; Сідней, 1962.
- Славутич Яр. Західноканадський збірник.— Едмонтон: Канадське Наукове товариство ім. Т.Шевченка, 1973, 1975, 1999, 2000, 2009.
- Сич Олександр. З Нового краю: Листи українських емігрантів з Канади.— Чернівці: Редакційно-видавничий відділ облполіграфвидаву, 1991.
- Союз українок Канади. На сторожі культури.— Вінніпег: Накладом Союзу українок Канади, 1947.
- Федик Теодор. Пісні імігрантів про Старий і Новий Край (Пісні про Канаду і Австрію).— Вінніпег: Українська Книгарня, 1927 [1911].
- Фотій Юрко, збирач та редактор. Заспіваймо собі, Let's sing out in Ukrainian. Музична каліграфія Святослава Чепиги.— Саскатун: Канук, 1977.
- Чумер Василь. Спомини про переживання перших українських переселенців в Канаді, 1892-1942.— Едмонтон, 1942. Перевидана англійською мовою: Czumer, William A. Recollections About the Life of the First Ukrainian Settlers in Canada.— Едмонтон: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1981.
- Balan, Jars. 1984. *Salt and Braided Bread: Ukrainian Life in Canada*. Toronto: Oxford University Press.
- Bandera, Mark Jaroslav. 1991 [1985]. *The Tsybaly Maker and His Craft: The Ukrainian Hammered Dulcimer in Alberta*. Canadian Series in Ukrainian Ethnology 1. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press. Republication of "The Tsybaly Maker and his Craft: A Dynamic Musical Tradition in East Central Alberta." Master's thesis, University of Alberta.
- Barth, Fredrik. 1969. "Introduction." In *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Boston: Little, Brown and Company.
- Berthiaume-Zavada, Claudette. 1994. "Le chant ukrainien, une puissance qui défie les pouvoirs." Doctoral dissertation, University of Montreal.
- Bilash, Radomir and Barbara Wilberg. 1988. *Tkanyna: An Exhibit of Ukrainian Weaving*. Research by Ruth Lysak-Martynkiw and Nadia Kreptul. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies and Friends of the Ukrainian Village Society.
- Borowitz, Greg. 2007. "Proverbs and Aphorisms in 'Kaliendar Kanadiis' koho Farmera." Master's thesis. University of Alberta.
- Boulton, Laura. 1942. *Ukrainian Winter Traditions*. Film. National Film Board of Canada.
- Britsyna, O. and I. Golovakha. 2005. "The Folklore of the Orange Revolution." *Folklorica* 10/1: 3-17.
- Carpenter, Carole. *Many Voices: A Study of Folklore Activities in Canada and Their Role in Canadian Culture*. Ottawa: National Museums of Canada, 1979.
- Chorniaw, Cathy. 1989. *Commerce in the Country: A Structural History of the Luzan Grocery Store*. Alberta Historic Sites Service Occasional Paper 17. Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, Historical Resources Division.
- Dundes, Alan. 1965. *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Faryna, Natalia, editor. 1976. *Ukrainian Canadiana*. Edmonton: Ukrainian Women's Association of Canada.
- Fodchuk, Roman. 2006. *Zhorna: Material Culture of the Ukrainian Pioneers*. Calgary: University of Calgary Press.
- Fowke, Edith and Carole H. Carpenter. 1985. *Explorations in Canadian Folklore*. Toronto: McClelland and Stewart.
- Georges, Robert A., and Michael Owen Jones. 1998. *Folkloristics: An Introduction*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Hanchuk, Rena Jeanne. 1999 [1990]. *The Word and Wax: A Medical Folk Ritual Among Ukrainians in Alberta*. Canadian Series in Ukrainian Ethnology 2. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press. Republication of "The Word and Wax: Folk Psychology and Ukrainians in Alberta." Master's thesis, University of Alberta.
- Hohol', Demjan. 1985. *The Grekul House: Land Use and Structural History*. Alberta Historic Sites Service Occasional Paper 14. Edmonton: Alberta Culture.
- Holoborodko, Vita. 2004. "Custodians of Ukrainian Heritage: Three Ukrainian Museums in Edmonton." Master's thesis, University of Alberta.
- Hong, Sogu. 2005. "Ukrainian Canadian Weddings as Expressions of Ethnic Identity: Contemporary Edmonton Traditions." Doctoral dissertation, University of Alberta.
- Kaye, Vladimir J. 1964. *Early Ukrainian Settlements in Canada: 1895-1900*. Toronto: Published for the Ukrainian Canadian Research Foundation by the University of Toronto Press.
- Klymasz, Robert B. 1960. "Canadianization of Slavic Surnames: A Study in Language Contact." Master's thesis, University of Manitoba.
- Klymasz, Robert B. 1969. *A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada, 1902-1964*. Ottawa: Queen's Printer.
- Klymasz Robert B. 1970. *An Introduction to the Ukrainian-Canadian Immigrant Folksong Cycle*. National Museums of Canada Bulletin 234. *Folklore Series* 8. Ottawa: National Museums of Canada.
- Klymasz, Robert B. 1972. *Continuity and Change: The Ukrainian Folk Heritage in Canada*. Ottawa: National Museums of Canada, Canadian Centre for Folk Culture Studies.
- Klymasz, Robert B. 1973. *Folk narrative among Ukrainian-Canadians in western Canada*. Ottawa: Canadian Centre for Folk Culture Studies, National Museum of Man.
- Klymasz, Robert B. 1975a. *Luchak's Easter*. Film, 30 minutes. National Museum of Man. Distributed by the National Film Board of Canada.
- Klymasz, Robert B. 1975b. "Speaking At/About/With the Dead: Funerary Rhetoric Among Ukrainians in Canada." *Canadian Ethnic Studies* 7, no. 2: 50-56.
- Klymasz, Robert B. 1980 [1970]. "Ukrainian Folklore in Canada: An Immigrant Complex in Transition." Doctoral dissertation, Indiana University. Published in New York: Arno Press.
- Klymasz, Robert B. 1982. "Fine Arts." In *Heritage in Transition: Essays in the History of Ukrainians in Canada*, pp. 281-295. Edited by Manoly R. Lupul. Toronto: McClelland and Stewart.
- Klymasz, Robert B. 1985 [1970]. "The Ethnic Joke in Canada Today." *Keystone Quarterly* 15: 163-173. Republished in *Explorations in Canadian Folklore*, 320-328. Edited by Edith Fowke and Carole H. Carpenter. Toronto: McClelland and Stewart.
- Klymasz, Robert B. 1985. "Male and Female Principles as Structure in the Ritual Foodways of Ukrainians in Canada." *Journal of Ukrainian Studies* 10: 15-27.
- Klymasz, Robert B. 1987. "Crucial Trends in Modern Ukrainian Embroidery." *Material History Bulletin* 26: 1-6.
- Klymasz, Robert B. 1989. *The Ukrainian Folk Ballad in Canada*. New York: AMS Press.
- Klymasz, Robert B. 1992a. *Sviato: Celebrating Ukrainian - Canadian Ritual in East Central Alberta Through the Generations*, ed. Radomir Bilash. Alberta Historic Sites and Archives Service Occasional Paper 21. Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, Historical Resources Division.
- Klymasz, Robert B., collector and compiler. 1992b. *Ukrainian Folksongs from the Prairies*. With participation of Andriy Hornjatkevych, Bohdan Medwidsky and Paula Prociuk. Occasional Research Report 52. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.
- Klymasz, Robert B. 2003. *Ukrainian Canadian Folklore: An Online Course*. http://www.umanitoba.ca/centres/ukrainian_canadian/courses/free/folklore/index.html. Centre for Ukrainian Canadian Studies. University of Manitoba.
- Kononenko, Natalie O. 1998. *Ukrainian Minstrels: And the Blind Shall Sing*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe.
- Kononenko, Natalie. 1998. "Strike Now and Ask Questions Later: Witchcraft Stories in Ukraine." *Canadian Folklore Canadian*. 20/1-2: 67-90.
- Kononenko, Natalie O. 2004. "Karaoke Ivan Kupalo: Ritual in Post-Soviet Ukraine." *Slavic and East European Journal* 48/2: 177-202.
- Kononenko, Natalie O. 2007. *Slavic Folklore: A Handbook*. Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Kononenko, Natalie. 2008. "Ukrainian Ballads in Canada: Adjusting to Life in a New Land." *Canadian Slavonic Papers*, 50/1-2: 17-36.

- Kononenko, Natalie. 2009. "The Kule Chair of Ukrainian Ethnography." In *Champions of Philanthropy: Peter and Doris Kule and their Endowments*, pp. 91-103. Serge Cipko and Natalie Kononenko, editors. Edmonton and Ottawa: Kule Endowment Group.
- Kononenko, Natalie and Barbara J. Suwyn. 1997. *The Magic Egg and Other Tales from Ukraine*. Englewood, Colo.: Librairies Unlimited.
- Kordan, Bohdan S. 2000 *Ukrainian Canadians and the Canadian Census: 1981-1996*. Saskatoon: Heritage Press.
- Kukhareenko, Svitlana. 2007. "Animal Magic: Contemporary Beliefs and Practices in Ukrainian Villages." *Folklorica* 12: 53-76.
- Kukhareenko, Svitlana. 2008. "Negotiating Magic: Ukrainian Wedding Traditions and their Persistence in Canada." *Canadian Slavonic Papers*, 50/1-2: 55-74.
- Kuranicheva, Anna. 2002. "Art and Ethnicity: The Expression of Ukrainian Identity Through Art Objects Displayed in the Home." Master's thesis, University of Alberta.
- Lehr, John C. 1976. *Ukrainian Vernacular Architecture in Alberta*. Alberta Historic Sites Service Occasional Paper 1. Edmonton: Historical Resources Division.
- Lehr, John C. 1978. "The Process and Pattern of Ukrainian Rural Settlement in Western Canada, 1891-1914." Doctoral dissertation. University of Manitoba.
- Lesiv, Mariya. 2005. "Pysanka: The Ukrainian Easter Egg in Canada." Master's thesis, University of Alberta.
- Lesiv, Mariya. 2007. "From Ritual Object to Art Form: The Ukrainian Easter Egg Pysanka in its Canadian Context." *Folklorica* 12: 1-32.
- Lesoway, Marie. 1989. *Out of the Peasant Mold: A Structural History of the M. Hawryliak Home in Shandro, Alberta*. Alberta Historic Sites Service Occasional Paper 16. Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, Historical Resources Division.
- Lintur, Petro. 1994. *A Survey of Ukrainian Folk Tales*. Translated and with an Introduction by Bohdan Medwidsky. Occasional Research Report 56. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.
- Livesay, Florence Randal. 1916. *Songs of Ukraina*. London: J.M. Dent & Sons.
- Loeb, Louisa, compiler and editor. 1981. *Down Singing Centuries: Folk Literature of the Ukraine*. Translated by Florence Randal Livesay. Winnipeg: Hyperion Press.
- Lupul, Manoly R., editor. 1984. *Visible Symbols: Cultural Expression Among Canada's Ukrainians*. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Lupul, Manoly R., editor. 1988. *Continuity and Change: The Cultural Life of Alberta's First Ukrainians*. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, and Historic Sites Service, Alberta Culture and Multiculturalism.
- Lupul, Manoly R., editor. 1982. *Heritage in Transition: Essays in the History of Ukrainians in Canada*. Toronto: McClelland and Stewart.
- Major, Alice. 1991. *Ukrainian Shumka Dancers: Tradition in Motion*. Gordon Gordey, managing editor. Edmonton: Reidmore Books.
- Makuch, Andriy. 1989. *Hlus' Church: A Narrative History of the Ukrainian Catholic Church at Buczacz, Alberta*. Alberta Historic Sites Service Occasional Paper 19. Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, Historical Resources Division.
- Martynowych, Orest T. 1985. *The Ukrainian Block Settlements in East Central Alberta, 1890-1930: A History*. Alberta Historic Sites Service Occasional Paper 10. Edmonton: Alberta Culture.
- Maryn, Sonia. 1985. *The Chemochan Machine Shed: Ukrainian Farm Practices in East Central Alberta*. Alberta Historic Sites Service Occasional Paper 13. Edmonton: Alberta Culture.
- Medwidsky, Bohdan. 1988. "Three Types of Ukrainian Folk Tales in Canada." *Continuity and Change: The Cultural Life of Alberta's First Ukrainians*, 174-185. Edited by Manoly R. Lupul. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Medwidsky, Bohdan. 2000. "Cantors and Godparents in Ukrainian Folklore." *From Chantre to Djak: Cantorial Traditions in Canada*, pp. 109-123. Compiled and edited by Robert B. Klymasz. Hull, Quebec: Canadian Museum of Civilization.
- Medwidsky, Bohdan. 2002. "Approaches to Ukrainian Folklore Studies in Canada: The Past, Present and Future of the Discipline" *Migrations from Western Ukraine to Western Canada: Proceedings of the Joint Conferences*, pp. 67-73. Alexander Makar and Radomir Bilash, editors. Edmonton: Canadian Centre for Ukrainian Culture and Ethnography, University of Alberta and Historic Sites Services, Alberta Community Development.
- Melnicky, Peter. 1989. *Shelter, Feed and Dray: A Structural History of the Radway Livery Barn*. Alberta Historic Sites Service Occasional Paper 18. Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, Historical Resources Division.
- Melnik, John Alexander. 1972. "A Typology of Ukrainian-Canadian Folklore." Master's thesis, University of Manitoba.
- Nahachewsky, Andriy. 1985. *Ukrainian Dug-Out Dwellings in East Central Alberta*. Alberta Historic Sites Service Occasional Paper 11. Edmonton: Alberta Culture.
- Nahachewsky, Andriy. 1991. "The Kolomyika: Change and Diversity in Canadian Ukrainian Folk Dance." Doctoral dissertation, University of Alberta.
- Nahachewsky, Andriy. 1995. "Participatory and Presentational Dance as Ethnochoreological Categories." *Dance Research Journal* 27/1: 1-15. New York: Congress on Research in Dance.
- Nahachewsky, Andriy. 1998. "Removing the Bride's Veil: Structure and Style in a Ukrainian Wedding Ceremony." *Dance, Style, Youth, Identities*, 71-79. Edited by Theresa Buckland and Georgiana Gore. Straznice: Institute of folk Culture, Straznice, International Council for Traditional Music.
- Nahachewsky, Andriy. 2005a. "Avramenko and the Paradigm of National Culture." *Journal of Ukrainian Studies*, 28/2: 31-50.
- Nahachewsky, Andriy, ed. 2005b. *Local Culture and Diversity on the Prairies: A Project Report*. Edmonton: Friends of the Ukrainian Folklore Centre.
- Nahachewsky, Andriy. 2008. *Ukrainian Dance: From Village to Stage*. Edmonton: The Huculak Chair of Ukrainian Culture and Ethnography in the Kule Centre for Ukrainian and Canadian Folklore at the University of Alberta.
- Nahachewsky, Andriy. 2009. "The Kule Centre for Ukrainian and Canadian Folklore." In *Champions of Philanthropy: Peter and Doris Kule and their Endowments*, pp. 71-90. Edited by Serge Cipko and Natalie Kononenko. Edmonton and Ottawa: Kule Endowment Group.
- Ostaszewski, Marcia. 2009. *Performing Heritage: Ukrainian Festival, Dance and Music in Vegreville, Alberta*. Doctoral dissertation, York University.
- Pawliczko, Ann Lencyk, editor. 1994. *Ukraine and Ukrainians Throughout the World: A Demographic and Sociological Guide to the Homeland and Its Diaspora*. Toronto: Published for the Shevchenko Scientific Society by the University of Toronto Press.
- Peacock, Kenneth. 1963. *A Survey of Ethnic Folkmusic Across Western Canada*. Anthropology Papers 5. Ottawa: National Museum of Canada.
- Peacock, Kenneth. 1966. *Twenty Ethnic Songs From Western Canada*. National Museum of Canada, Bulletin 211. Anthropological Series 76. Ottawa: Queen's Printer.
- Piniuta, Harry, researcher and translator. 1981. *Land of Pain, Land of Promise: First Person Accounts by Ukrainian Pioneers, 1891-1914*. Saskatoon: Western Producer Prairie Books.
- Rees, Vincent. 2008. "Bereznianka: A Transcarpathian Folk Dance" Master's thesis, University of Alberta.
- Rozumnyj, Jaroslav, editor. 1983. *New Soil - Old Roots: The Ukrainian Experience in Canada*. Winnipeg: Ukrainian Academy of Arts and Sciences in Canada.
- Shiyan, Roman. 2008. "Cossack Treasures in Ukrainian Folk Legends." *Folklorica* 13: 75-96.
- Shostak, Peter. 1991. *For Our Children: Paintings by Peter Shostak*. Victoria: Yalenka Books.
- Shostok [Shostak], Natalia [Khanenko-Friesen]. 1995. "The Ukrainian Peasant Home: Space Domestication." *Vernacular Architecture*, special issue of *Canadian Folklore Canadian* 17/2: 51-69.
- Shulakewych, Ilarion, et al. <http://tapor.ualberta.ca/heritagevillage/>. Ukrainian Cultural Heritage Village Guided Tour / Екскурзія: Село спадщини української культури.
- Staniec, Jillian Dawn. 2007. "Cossacks and Wallflowers: Ukrainian Stage Dance, Identity and Politics in Saskatchewan From the 1920s to the Present." Master's thesis, University of Saskatchewan.
- Stechishin, Savella. 1995 [1957]. *Traditional Ukrainian Cookery*. Drawings by Wadym W. Dobrolige. 18th edition, 1995.
- Stefaniuk, Maureen. 2009. "In My Baba's House, In My Parents' House: Perspectives on Two Houses in Kamsack, Saskatchewan." Master's thesis, University of Alberta.
- Swyripa, Frances. 1985a. *Guide to Ukrainian Canadian Newspapers, Periodicals, and Calendar-Almanacs on Microfilm, 1903-1970*. Occasional Research Report 8. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Swyripa, Frances. 1985b. *Oral Sources for Researching Ukrainian Canadians: A Survey of Interviews, Lectures and Programmes Recorded to December 1980*. Occasional Research Report 11. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Swyripa, Frances, guest editor. 1991. *Ukrainians in Canada*. Special issue of the *Journal of Ukrainian Studies* 16/1-2. Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Tarnawsky, George and Patricia Kilina, translators. 1979. *Ukrainian Dumy. Editio Minor*. Introduction by Natalie Kononenko Moyle. Toronto-Cambridge: Canadian Institute of Ukrainian Studies and Harvard Ukrainian Research Institute.
- Theses Canada Portal*. <http://www.collectionscanada.gc.ca/thesescanada/index-e.html>.
- Vegreville & District Historical Society. 1980. *Vegreville in Review: History of Vegreville and Surrounding Area, 1880-1980*. 2 vols. Vegreville, Alberta: Vegreville and District Historical Society.
- Yoder, Don. 1976. "Folklife Studies in American Scholarship." In *American Folklife*, pp. 3-18. Edited by Don Yoder. Austin: University of Texas Press.
- Zaporzan, Shirley and Robert B. Klymasz. 1982. *Film and the Ukrainians in Canada, 1921-1980: A Filmography Index of Film Titles and Bibliography with Supplementary Appendices*. Additional entries by Jars Balan. Occasional Research Report 1. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies.
- Zazula, Wasył. 1983. *Pioneer Memories: Reminiscences*. Edmonton: Alpha-One Printers.